

OIKEUSMINISTERIÖLLE

Lausunto arviomuistiosta Oikeusprosessien keventäminen, lausuntopyyntö 11.1.2016 OM 8/41/2015

Julkiset oikeusavustajat ry esittää lausuntonaan seuraavaa:

Kokoonpanojen keventäminen yleisissä tuomioistuimissa

Oikeudenhoidon uudistamisohjelman ehdotus 22 tuomioistuinten kokoonpanosäännösten joustavoittamisesta siten, että tuomioistuimilla olisi nykyistä laajempi harkintamahdollisuus kokoonpanon määrittämisessä, on erittäin kannattava, kunhan juttu voidaan sen laadun sitä edellyttäessä aina siirtää laajempaan ratkaisukokoonpanoon.

Käräjäoikeudet

Tehokkuusnäkökulmasta on selvää, etteivät juridista koulutusta vailla olevat maallikkojäsenet oikeuden tehoja ainakaan paranna. Tiedossa on, että lautamiesjärjestelmä työllistää suuresti kärjäsihteereitä lautamiesten unohdusten tms vuoksi. Myös sellaisia kokemuksia on, etteivät lautamiehet useinkaan tosiasiallisesti ota kantaa, vaan luottavat täysin ammattituomarin näkemyksiin. Tällöin lautamiesten osallistuminen on kovin näennäistä.

Käräjäoikeuksien lautamiesjärjestelmästä luopuminen olisi iso muutos ilmeisen syvään juurtuneeseen perinteeseen. Kun jatkokäsittelylupajärjestelmän vuoksi käräjäoikeus tulee olemaan käytännössä ainoa oikeusaste vähävaraisten kansalaisten usein pieniksi arvioiduille asioille, on siihen, minkälaisen kuvan tämä kansanosaa saa oikeuslaitoksesta, kiinnitettävä erityistä huomiota. Etäännykö oikeus liian kauas "kansan" oikeustajusta?

Katsomme, että yhden tuomarin kokoonpanon käyttöalaa kuitenkin joka tapauksessa voitaisiin laajentaa nykyisestä. Sen arviointi, mitä rikoksia voidaan lisätä OK 2:6:ssä olevaan listaan, tulisi ensisijaisesti tehdä rikosnimikekohtaisesti eikä nostamalla OK 2:6:ssä säädettyä maksimirangaistuksen määrää. Saattaisi olla, että kuitenkin osa tuolle listalle valittavista rikosnimikkeistä olisi rikoksia, joista säädetty ankaran rangaistus ylittää jopa neljä vuotta.

Pelkkä lautamiesten määrän vähentäminen rikosprosessin peruskokoonpanossa kahdesta yhteen lautamieheen ei missään vaihtoehdossa ole kannatettavaa, koska maallikkojäseneltä tosiasiallisesti tuolloin katoaisi vaikuttamismahdollisuus ja saavutettava säästö jäisi kuitenkin marginaaliseksi.

Hovioikeudet

On syytä lisätä asiaryhmiä, mitkä yksi tuomari voi ratkaista hovioikeudessa. Näin voisi menetellä mm asioissa, joissa haetaan muutosta kärjäoikeuden esitutkintalain tai pakkokeinolain nojalla tekemiin päätöksiin. Lisäksi yhden tuomarin kokoonpanossa voisi ratkaista yhdyskuntaseuraamuksen muuntamista koskevan asian ja tehdä ratkaisun ylimääräistä muutoksenhakua koskevissa tilanteissa, kun kärjäoikeus on käsitellyt omaa tuomioitaan koskevan muutoksenhaun OK 31:14a:n nojalla.

Korkein oikeus

Kokoonpanon keventämisessä on noudatettava sitä arviolausunnossa mainittua yleismaailmallisesti omaksuttua ajatusmallia, että vähintäänkin kokoonpanon ylemmässä tuomioistuimessa on oltava yhtä vahva kuin alemmassa oikeusasteessa.

Sitten kun jatkokäsittelylupajärjestelmän 1.10.2015 voimaan tulleesta muutoksesta saadaan riittävästi kokemusta, on syytä harkita lainmuutosta, jonka mukaan korkein oikeus voisi kolmen tuomarin kokoonpanossa valitusluvan myöntämisen jälkeen palauttaa jutun hovioikeuteen katsoessaan, että hovioikeuden olisi tullut myöntää jatkokäsittelylupa, mutta että asia ei kuitenkaan ole ennakkopäätösainesta.

Valituslupa-asiasta tulee oikeusturvasyistä jatkossakin päättää kollegiaalisesti, vähintään siis kahden tuomarin kokoonpanossa. Myös ennakkopäätöksen tarve tulee tällöin luotettavammin arvioiduksi.

Kärjäoikeuden kirjallisen menettelyn käyttöalan laajentaminen

Oikeudenhoidon uudistamisohjelman ehdotus 26 rikosprosessien keventämisestä näytöllisesti selvissä asioissa on kannatettava monista syistä.

Kirjallisen menettelyn käyttö edellyttää paitsi vastaajan tunnustavan syytteessä tarkoitetun teon, myös sitä, että sekä hän että asianomistaja suostuu kirjalliseen menettelyyn. Tällöin on olennaista, että vastaaja ja asianomistaja ovat tuon suostumuksen antaessaan tietoisia siitä, mitä heidän suostumuksensa käytännössä merkitsee. Tämä korostaa osallisille menettelystä annettavan informaation merkitystä.

Ei ole kovin harvinaista, että osalliset ovat valmiita luopumaan osallistumisestaan kaikkeen asian jatkokäsittelyyn viranomaisissa, kunhan heidän osaltaan osallistumisvelvoite vain päättyy. Kun tällainen asianosainen sitten havahtuu saatuaan kirjallisessa menettelyssä mielestään virheellisen tuomion (esimerkiksi asianomistaja korvausvaatimuksensa tultua hylätyksi ja haluaisi muutoksen ratkaisuun, jatkokäsittelylupakynnys ja oikeudenkäyntikuluriski estää kohutuullisen tehokkaasti valittamisen vaihtoehdon. On tavallista, että lainoppinutta avustajaa lähdetään hakemaan vasta oikeuden istuntoon. Varsinkin asianomistajat esittävät itse vaatimuksiaan kirjallisessa menettelyssä kokiessaan myös ne selviksi.

Muutoinkin on syytä painottaa em. ehdotus 26:n kohdalla mahdollisena pidettyin tavoin tiettyjen seikkojen korostettua selvittämisvelvollisuutta esitutkinnaissa silloin, kun on odotettavissa asian käsittely kirjallisessa menettelyssä. Ilman lainopillista avustajaa kuulustelussa olevan vastaajan kohdalla tämä voisi tarkoittaa muun muassa lieventävien seikkojen olemassaolon erityistä selvittämistä.

Kirjallisen menettelyn soveltamisalaa tulisi laajentaa lisäämällä lakiin luettelo rikoksista, joita menettelyssä voidaan osapuolten menettelyyn suostuessa tutkia. Tällöin rajoitteeksi laissa ei tarvitsisi asettaa sitä enimmäisrangaistusta, mikä rikoksesta on säädetty.

Yhden tuomarin kokoonpanon ratkaisovalta voi olla sama riippumatta siitä, onko menettely kirjallinen vai suullinen.

Sen sijaan ei ole syytä mahdollistaa tuomita kirjallisessa menettelyssä entistä ankarampia rangaistuksia.

Lakiin tulisi ottaa määräys siitä, että syyttäjän on esitettävä haastehakemuksensa nimenomainen seuraamuskannanotto.

On syytä selvittää, voisiko yksinkertaisessa asiassa esitutkintaa toimittava virkamies laatia haastehakemuksen ja antaa myös haasteen tiedoksi.

Rangaistusmääräysmenettelyn käyttöalan laajentaminen siten, että menettelyyn liittyvä enimmäisrangaistuksen raja korotetaan kahteen vuoteen vankeutta, ei oikeusturvasyistä ole perusteltua. Vankeusrangaistuksen tulee pysyä vain tuomioistuimen määrättävissä olevana rangaistuksena, kuten perustuslaissa todetaan.

Olemme samaa mieltä arviomuistion kanssa siitä, että säästöjen aikaansaamiseksi on olennaista pyrkiä vaikuttamaan siihen, että entistä suurempi osa soveltamisalaan kuuluvista rikoksista todella ohjautuisi kirjalliseen menettelyyn - ei niinkään pyrkiä menettelyn soveltamisalan laajentamiseen.

Yhden kosketuksen periaate

Oikeudenhoidon uudistamisohjelman ehdotus 29 nopeutetusta käsittelystä, syyttäjähasteesta ja ns. yhden kosketuksen toimintamallista rikosasioissa on kannatettava, kunhan vastaajan oikeusturva ei kiireen takia vaarannu. Tämä tarkoittaa muun muassa, että vastaajalla on oltava tosiasiallinen mahdollisuus avustajan käyttöön samassa laajuudessa kuin kiireettömämmissä tapauksissa.

Syytetyn velvollisuus osallistua henkilökohtaisesti oikeudenkäyntiin lieventäminen

Käräjäoikeus

Riittävänä voidaan yleensä pitää, että asiamies edustaa syytettyä ja häntä kuullaan henkilökohtaisesti vain todistelutarkoituksessa tai hän on muuten läsnä tuomioistuimen tarpeelliseksi katsomasta syystä. Näin ollen ROL 8:13.1 voitaisiin kumota ja asia jättää OK 15:1:n ja ROL 8:1:n varaan. Tutkintavangin

erityisestä läsnäolovelvoitteesta voitaisiin luopua ja soveltaa häneen em. pääsääntöä. Kuitenkin tulisi säätää, että alaikäistä vastaajaa ei voida tuomita vankeusrangaistukseen, ellei häntä ole henkilökohtaisesti kuultu pääkäsittelyssä.

Hovioikeus

Myös hovioikeudessa voitaisiin noudattaa edellä kerrottua kärjäoikeudessa noudatettavaa periaatetta. Sen lisäksi olisi syytä säätää, että syytettyä olisi hovioikeudessa kuultava, jos puolustuksen asianmukainen järjestäminen sitä vaatii.

Myös arviomuistiossa esitetty näkemys oikeudenkäymiskaaren 26 luvun 20 §:n 1 momentin muutostarpeesta on perusteltu. Muutokset läsnäolovelvoitteeseen ja sen laiminlyönnin seurauksiin on syytä tehdä yhdellä kertaa.

Videoyhteyden käytön laajentaminen

Videoyhteyden käytön lisääminen tuomioistuimissa on tullut ja tulee jatkossakin entistä tärkeämmäksi muun muassa rakenneuudistusten vuoksi. Kärjäoikeuksien istuntopaikkojen määrä vähenee ja oikeusaputoimistojen asiakkaat voivat, varsinkin esteellisyytilanteissa joutua hakemaan esteetöntä oikeudenkäyntiavustajaa kaukaa istuntopaikkakunnan ulkopuolelta. Tehokkuus- ja kustannushyötyjä videoneuvotteluyhteyksistä ovat saamassa paitsi tuomioistui-
met, myös asianosaiset ja heille asianajoapua antavat tahot.

Videoyhteyden käytön todennäköisesti pian runsaasti laajetessa tulee myös harkita tarve säätää laissa niistä järjestelyistä, joiden on täytyttävä, jotta videoyhteydellä tapahtuva kuuleminen voidaan ottaa huomioon.

Katsomme, ettei rikosasian vastaajan tulisi sallia osallistua oikeudenkäyntiin videoneuvottelua käyttäen siten, että se korvaisi henkilökohtaisen läsnäolon. Videoyhteydellä osallistumisen soveltamisalaa tulisi kuitenkin joka tapauksessa käsityksemme mukaan rajata niin, että ulkopuolelle, ainakin kärjäoikeudessa, jäisivät rikokset, joista säädetty ankarin rangaistus on esimerkiksi enintään kaksi vuotta vankeutta.

Syytetyn osallistumisen oikeudenkäyntiin videoyhteydellä kärjäoikeudessa tulee luonnollisesti perustua hänen suostumukseensa, jolloin hän samalla luopuu oikeudestaan olla henkilökohtaisesti läsnä oikeudenkäynnissä.

Asianomistajalla tulee olla oikeus osallistua oikeudenkäyntiin henkilökohtaisesti, vaikka se aiheuttaisi istunnossa erityisjärjestelyjä tms.. Halutessaan asianomistajalla tulisi olla oikeus osallistua oikeudenkäyntiin videoyhteydellä

Asianosaisen itsensä tulee saada valita, onko hänen avustajansa päämiehensä kanssa videoyhteyden päässä vai itse oikeudenkäynnissä päämiehen ollessa videoyhteyden päässä. Ja myös tulisi sallia se, että asiamies osallistuu pääkäsittelyyn videoyhteyksin, kun päämies ei osallistu pääkäsittelyyn edes videoyhteydellä tai osallistuu siihen vain sen hetken, kun häntä kuullaan todistelutar-
koituksessa.

Selvää on, kuten arviomuistiossa todetaan, että videoyhteyden tulee olla riittävän laadukas, jotta sitä käyttäen voi tosiasiasa osallistua pääkäsittelyyn. Osallistujan pitää voida kuulla ja nähdä muut osallistujat ja päinvastoin.

Tuomioistuimella tulee olla viimekätinen päätösvalta siitä, voidaanko jonkun osallisen pyytämää videoneuvotteluyhteyttä tilanteessa käyttää vai ei, ja miten sitä käytetään, jos käytetään, ja minkälaiset järjestelyjen tulee olla.

Myös riita-asioiden, ja mielestämme hakemusasioidenkin, kohdalla tulisi videoyhteyden käyttö sallia, jos tuomioistuim katsoo videoyhteydellä tapahtuvan kuulemisen soveliaaksi.

Julkiset oikeusavustajat ry
Puheenjohtaja Tommi Parviainen

Kirjoitti

Ritva Harmaala
Julkiset oikeusavustajat ry:n sihteeri
johtava julkinen oikeusavustaja, asianajaja
p. 029 56 60630
ritva.harmaala@oikeus.fi